

Rola organizacji pozarządowych w opiece nad osobami starszymi

The role of non-governmental organizations in caring for the elderly

Paulina Pergoń-Metko, Barbara Knoff, Kajetan Gawarecki, Zofia Sienkiewicz, Tomasz Kryczka

Zakład Rozwoju Pielęgniarstwa, Nauk Społecznych i Medycznych Warszawski Uniwersytet Medyczny

Streszczenie

Osoby starsze wymagają większego wsparcia społecznego i organizacyjnego niż osoby w wieku produkcyjnym. Częściowo ma to związek ze zdrowiem tych osób, a częściowo jest to wynikiem zakończenia funkcjonowania na rynku pracy, co dla wielu seniorów jest olbrzymim problemem psychologicznym. W badaniu wykonano przegląd zasobów rządowych oraz pozarządowych pod kątem aktywności skierowanych do seniorów przez organizacje pozarządowe. Oceniono zakres inicjatyw oraz ich finansowanie wskazując na najbardziej zaskakujące i skuteczne metody aktywacji osób starszych ograniczające ich alienację. Szereg rozwiązań metodycznych skierowanych do osób starszych zostało wskazanych w opracowanych zasobach internetowych. Najbardziej efektywne – najmniej kosztowne, ale o największym stopniu aktywacji osób starszych – zostały omówione w dalszej części pracy. Fundacje i stowarzyszenia pozarządowe stanowią bardzo dobre uzupełnienie instytucji rządowych tworzących system opieki zdrowotnej nad osobami starszymi. Wskazana jest koordynacja na poziomie krajowym, aby w każdym regionie Polski dostęp do tej opieki był podobny. (Gerontol Pol 2025; 33; 303-307) doi: 10.53139/GP.20253333

Słowa kluczowe: starzenie się, osoby starsze, fundacje, organizacje pozarządowe

Abstract

Older adults require greater social and organizational support than those of working age. This is partly due to their health and partly due to their retirement from the labor market, which poses a significant psychological challenge for many seniors. The study reviewed government and non-governmental resources for activities targeted at seniors by non-governmental organizations. The scope of initiatives and their funding were assessed, identifying the most surprising and effective methods of activating older adults and reducing their alienation. A number of methodological solutions aimed at older adults were identified in the developed online resources. The most effective ones – the least expensive, but with the highest degree of activation of seniors – are discussed later in the paper. Non-governmental foundations and associations are a valuable complement to government institutions that create the healthcare system for the elderly. National coordination is recommended to ensure similar access to this care in every region of Poland. (Gerontol Pol 2025; 33; 303-307) doi: 10.53139/GP.20253333

Keywords: ageing, elderly, fundations, non-governmental organizations

Wstęp

Starzenie się polskiego społeczeństwa jest jednym z głównych problemów społecznych w Polsce, a w kontekście spadku liczby urodzeń – jest również problemem demograficznym i ekonomicznym. Ten ostatni termin związany jest z faktem, że osoby w wieku senioralnym

są z reguły na emeryturze, a to oznacza, że stanowią dodatkowe obciążenie dla budżetu państwa (w 2023 roku osoby 65+ stanowiły blisko 26% populacji Polski [1,2]). Powyższe dane generują jeszcze jeden kluczowy wniosek – obciążenie systemu ochrony zdrowia z roku na rok wzrasta w związku z coraz bardziej zwiększonym zapotrzebowaniem na opiekę geriatryczną i długoterminową

[3]. Wydaje się rzeczą oczywistą, że przy takiej dynamice zmian populacyjnych żaden system ochrony zdrowia nie będzie w pełni wydolny. Zwłaszcza, jeżeli w większości system ten jest finansowany z budżetu państwa (w Polsce – za pośrednictwem Narodowego Funduszu Zdrowia).

Prewencja chorób wieku starszego jest najbardziej efektywną formą oszczędzania wydatkowania środków w ochronie zdrowia, według zasady, że leczenie zawsze będzie droższe od profilaktyki chorób. Niestety, dostępność programów prozdrowotnych lub prewencyjnych na zasadzie wsparcia rządowego lub instytucjonalnego (ministerstwa, agencje rządowe itp.) jest mocno ograniczona – głównie do ośrodków miejskich. Co więcej, rządowe instytucje finansujące te programy nie są w stanie zrealizować wszystkich celów określonych w programach prozdrowotnych, ze względu na ograniczone zdolności logistyczne i kadrowe. Z tego względu w większości przypadków instytucje rządowe są wyłącznie instytucjami finansującymi programy prozdrowotne, a do ich realizacji desygnują tzw. operatorów programów prozdrowotnych. Według definicji ‘operator programu prozdrowotnego’ to podmiot (np. instytucja, fundacja, stowarzyszenie lub samorząd), który zarządza, wdraża i koordynuje działania w ramach określonego programu mającego na celu poprawę zdrowia publicznego, promocję aktywności fizycznej, zdrowego stylu życia lub zapobieganie chorobom, często otrzymując dofinansowanie z funduszy publicznych. Operatorzy danych programów prozdrowotnych są wskazywani w drodze konkursu, właściwego dla danego celu, działania, aktywności, rodzaju wsparcia. W konkursach mogą konkurować organizacje rządowe, np. ministerstwa, instytucje rządowe, samorządy (np. jeżeli finansowanie ma swoje oryginalne źródło w Komisji Europejskiej) oraz organizacje pozarządowe (fundacje i stowarzyszenia). W warunkach polskich główny ciężar realizacji programów prozdrowotnych (do których należy zaliczyć również programy aktywizujące seniorów) w skali regionalnej lub lokalnej spoczywa na fundacjach i stowarzyszeniach [4].

W Polsce jest zarejestrowanych ponad 160 tysięcy organizacji pozarządowych, w tym około 44 tysiące fundacji i 117 tysięcy stowarzyszeń (dane na koniec 2024 r.). Ocenia się jednak, że z całej tej liczby aktywnych jest około 75 tysięcy organizacji [5]. Często zamrożenie ich działalności związane jest z wyczerpaniem finansowania (najczęściej) lub zrealizowaniem na poziomie lokalnym celu, któremu służyło założenie stowarzyszenia lub fundacji.

Fundacje

W ostatnich latach obserwuje się w Polsce znaczący wzrost liczby zakładanych fundacji, również w stosunku do liczby nowych stowarzyszeń. Co więcej, znacząco rośnie liczba tzw. fundacji rodzinnych, przekraczając 2200 zarejestrowanych do 2025 r. [6]. Jest to znacząca zmiana, ponieważ wspomniane powyżej struktury organizacyjne różnią się istotnie co do metodyki organizacyjnej oraz form aktywności i raportowania.

Podstawowym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie fundacji w Polsce jest Ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach, która określa ich cele (np. zdrowie, nauka, kultura), zasady tworzenia (akt notarialny, statut), rejestrację w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS) i uzyskanie osobowości prawnej, nadzór oraz podstawowe obowiązki [7]. Działanie fundacji musi być zgodne z przepisami tej ustawy, a także przepisami Kodeksu Cywilnego oraz ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, jeśli prowadzą działalność pożytku publicznego [8]. Zasady funkcjonowania fundacji muszą być zgodne z prawem obowiązującym w Polsce, co częściowo jest już podkreślone we wspomnianej wyżej Ustawie [9]. Fundacja uzyskuje osobowość prawną z chwilą wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, przy czym cele opisane w statucie fundacji muszą być zgodne z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie np. rozwoju nauki, oświaty, kultury lub ochrony zdrowia. Fundacje podlegają obowiązkowi składania sprawozdań finansowych i merytorycznych, a ich działalność nadzorowana jest przez właściwego ministra, sąd rejestrowy i starostę.

Kodeks Cywilny reguluje ogólne zagadnienia prawa cywilnego, dotyczące m.in. osób prawnych, umów, funkcjonowania zarządu i majątku fundacji, a więc ma znaczenie dla administrowania fundacją [8]. Z kolei Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tzw. Ustawa o NGO) dotyczy przede wszystkim organizacji działających na rzecz dobra publicznego, które ubiegają się o status Organizacji Pożytku Publicznego (OPP) lub korzystają z możliwości wspierania działań z corocznego odprowadzania 1,5% podatku dochodowego [9].

Aby fundacja miała status aktywny, jej zarząd zgodnie ze statutem realizuje cele fundacji – czyli np. organizuje akcje charytatywne, wspiera badania naukowe, organizuje warsztaty, szkolenia, wyjazdy integracyjne lub pozyskuje środki celowe na leczenie osób chorych itp. Naturalnie, realizacja tych celów wymaga finansowania, w związku z czym fundacja aktywnie zbiera fundusze z różnych źródeł, często prowadząc projekty – działalność usługową, które takie finansowanie umożliwiają.

Stowarzyszenia

Stowarzyszenie to forma organizacji pozarządowej, w obrębie której można sklasyfikować dwie formy działalności – ‘stowarzyszenie rejestrowe’ oraz ‘stowarzyszenie zwykłe’. Podstawą do ich funkcjonowania jest Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku ‘Prawo o stowarzyszeniach’, według której różnica między obu formami stowarzyszeń polega na obowiązku (lub jego braku) rejestracji stowarzyszenia w Krajowym Rejestrze Sądowym (obowiązek stowarzyszeń rejestrowych). Stowarzyszenie – niezależnie od przyjętej formy – powstaje z inicjatywy grupy osób, które chcą wspólnie działać w określonym obszarze – czy to hobbystycznym, społecznym, edukacyjnym czy branżowym. Kluczowy w przypadku stowarzyszenia jest element wspólnotowości – członkowie zrzeszają się, by razem osiągać wspólnie wypracowane cele [10,11].

Choć fundacje i stowarzyszenia często realizują podobne cele, to jednak różnią się w kilku istotnych aspektach. Jedną z kluczowych różnic jest większa swoboda w definiowaniu celów przez stowarzyszenia – mogą one dotyczyć również sfer bardziej abstrakcyjnych, takich jak np. popularyzacja kultury jakiegoś kraju lub wymiana wiedzy na temat technik kręcenia filmów krótkometrażowych. Fundacje natomiast opierają swoje funkcjonowanie na jasno określonym celu, który zostaje zapisany w statucie już na etapie zakładania organizacji. Co więcej, stowarzyszenie może działać również na rzecz swoich członków, podczas gdy fundacja zawsze kieruje swoje działania na zewnątrz – jej beneficjentami są osoby spoza organizacji [7,10-11].

Kolejną istotną różnicą między fundacją a stowarzyszeniem jest kwestia majątku. Fundacja musi dysponować własnym majątkiem który może obejmować środki finansowe, papiery wartościowe, nieruchomości czy inne składniki o wartości materialnej. W przypadku stowarzyszenia natomiast posiadanie majątku nie jest warunkiem koniecznym do rozpoczęcia działalności, bardziej liczy się inicjatywa i zaangażowanie członków stowarzyszenia.

Fundacje często bazują na darowiznach, spadkach, dotacjach i grantach, aczkolwiek mogą również prowadzić działalność gospodarczą. Stowarzyszenia natomiast finansują się przede wszystkim ze składek członkowskich, choć również mogą pozyskiwać środki z dotacji, zbiorów publicznych czy prowadzenia działalności gospodarczej. Dużym źródłem finansowania dla stowarzyszeń są też środki publiczne, zwłaszcza samorządowe oraz 1,5% podatku dochodowego [11].

Organizacje pozarządowe a seniorzy

Odbiorcami działań organizacji pozarządowych są przede wszystkim dzieci i młodzież (70%), a także lokalne społeczności (65%). Coraz większe znaczenie mają również inicjatywy skierowane do osób starszych – blisko 40% z tych organizacji deklaruje, że adresuje swoje działania do seniorów.

Nie ma dokładnych danych o konkretnej liczbie fundacji i stowarzyszeń służących wyłącznie seniorom, ale ich liczba rośnie wraz z niekorzystnymi zmianami demograficznymi, ponieważ już ponad 9 milionów Polaków to osoby 60+, a ich liczba stale rośnie [1]. Fundacje i stowarzyszenia oferujące wsparcie seniorom można znaleźć w Wykazie Organizacji Pożytku Publicznego (OPP), które często mają sekcje dedykowane osobom starszym. Stosując słowa kluczowe, np. ‘stowarzyszenie’ lub ‘fundacja’ połączone z frazami ‘wsparcie seniora’, lub ‘pomoc dla seniorów’ lub ‘domy seniora’ można uzyskać listę organizacji pozarządowych, których działalność następnie można zawęzić do poszczególnych miast, gmin, powiatów bądź regionów [6].

Istotną kwestią, wartą zasygnalizowania jest fakt, że aktywacja lub pomoc seniorom nie musi mieć formy wsparcia ze strony stowarzyszeń lub fundacji. Seniorzy sami mogą być zaangażowani w działalność w w/w organizacje stając się ich aktywnymi członkami lub współpracownikami. Problem jednak polega na tym, że seniorzy są wciąż niedostatecznie reprezentowani w gronie aktywistów. Osoby po 60. roku życia stanowią około 10% aktywnych działaczy organizacji pozarządowych. Oznacza to, że starsze pokolenie jest mniej obecne w inicjatywach obywatelskich niż wynikałoby to z demografii. Co bardziej niepokojące, osoby starsze są mniej zainteresowane taką działalnością społeczną po przejściu na emeryturę niż kilkadziesiąt lat temu. Z drugiej strony, seniorzy stają się coraz bardziej aktywni wśród np. wolontariuszy wspomagających funkcjonowanie instytucji państwowych (np. przychodni/szpitali [12]). Rozmiar tych aktywności jest wciąż bardzo daleki od skali zaangażowania osób starszych w innych krajach, np. w Stanach Zjednoczonych [13].

Organizacje pozarządowe dla seniorów – przykłady

Bardzo trudno jest wymienić wszystkie fundacje i stowarzyszenia, które mają związek ze zdrowiem osób starszych. W wielu przypadkach organizacje te nastawione są na działalność profilaktyczną lub prozdrowotną skierowaną do ogółu społeczeństwa lokalnie, regionalnie lub ogólnokrajowo. Wówczas aktywność tych organizacji

tylko w części swojej działalności dotyczą seniorów. Takim dobrym przykładem jest *‘Narodowy Program Chorób Układu Krążenia 2022-2032’* dotyczący całego społeczeństwa kraju w kontekście przeciwdziałania chorobom naczyniowym i serca lub promujący zachowania prozdrowotne u osób już dotkniętych tymi schorzeniami. Ponieważ najczęściej problem z układem krążenia mają osoby starsze – można uznać, że ten program również ‘celuje’ w seniorów. Podobnie jest z profilaktyką cukrzycy (program CARE4DIABETES) lub *‘Narodowym programem ochrony zdrowia psychicznego na lata 2023-2030’* lub programami zapobiegania utracie wzroku (*‘Polscy Okuliści Kontra Jaskra’*, *‘Kampania edukacyjna ‘Zachowaj Wzrok’*) lub ogólnopolski *‘Od wykluczenia do aktywizacji’*. Naturalnie, realizacja takich dużych programów prozdrowotnych wymaga dobrego zaplecza logistycznego, w związku z czym, te inicjatywy realizowane są przez wiele organizacji pozarządowych (i rządowych). Natomiast na mniejszą skalę, podobne programy realizowane są na poziomie lokalnym – przykładowo *‘Program KORDIAN’*, *‘Akcja Ablacja’*, *‘Szukamy migotania przedsionków’*, *‘Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu w Województwie Mazowieckim na lata 2023-2026’*, *‘Program Otwarte drzwi’* itp. [4].

Omawiając jednak organizacje pozarządowe, należy zasygnalizować, że część z nich zdecydowanie ukierunkowana jest na pomoc osobom starszym, ponieważ tematycznie angażują się w problemy zdrowotne dotyczące głównie grupę wiekową 65+. Przykładem jest fundacja *‘Wyspy Pamięci’*, której grupą docelową są m.in. osoby z chorobami otępiennymi oraz rodziny osób chorych [14]. Fundacja ma ambitne cele zapisane w statucie, do których należą niesienie pomocy materialnej, społecznej i przeciwdziałanie postawom rezygnacji, osamotnienia i bezradności wśród osób starszych, osób chorych na choroby neurodegeneracyjne oraz opiekunów, a poprzez działania praktyczne – stworzenie i prowadzenie placówki całodobowego i dziennego pobytu dla osób z chorobami demencyjnymi wraz z centrum edukacyjno – szkoleniowo – terapeutycznym dla opiekunów. Naturalnie, Fundacja nie może pracować ‘w próżni’, w związku z czym współdziała z organami administracji państwowej i samorządowej, placówkami służby zdrowia, mediami oraz innymi organizacjami krajowymi i międzynarodowymi działającymi na rzecz osób z chorobami neurodegeneracyjnymi. Co ciekawe, fundacja również jest zaangażowana w organizowanie imprez turystycznych, rekreacyjnych, pielgrzymek, spotkań, zjazdów, prelekcji oraz wystaw związanych z celami Fundacji.

Podobny wymiar rozpoznawalności ma Polskie Stowarzyszenie Pomocy Osobom z Chorobą Alzheimera, która też działa w obszarze pacjentów, u których postępuje demencja, ale wynikająca z choroby wiodącej – choroby Alzheimera. Ponieważ jest to jednak stowarzyszenie, zakres działania jest bardziej ograniczony, ale równie ambitny w organizowaniu różnych form pomocy rodzinom i opiekunom chorych, kształceniu osób opiekujących się chorymi, popularyzacją i upowszechnianiem wiedzy o chorobie w drodze wykładów, szkoleń lub konferencji. Dodatkowo są organizowane grupy wsparcia dla rodzin i opiekunów osób z demencją, poradnictwo psychologiczne [15].

Demencja będąca efektem chorób neurologicznych i neurodegeneracyjnych jest również częstym objawem towarzyszącym udarom mózgu. I właśnie działalność stowarzyszenia *‘Udarowcy-liczy się wsparcie’* jest skierowana do osób po udarze mózgu oraz ich rodzin, oferując wsparcie w zakresie edukacji, rehabilitacji i leczenia [16]. Ponadto zajmuje się edukacją w zakresie profilaktyki udarów mózgu. Podobny zakres działań ma Fundacja Udaru Mózgu, powstała w 2009 roku w Łodzi [17]. Fundacja ta jako jedyna polska organizacja jest członkiem Stroke Alliance for Europe oraz partnerem World Stroke Organization [18-19]. W celu realizacji swojej misji Fundacja prowadzi liczne działania o charakterze informacyjnym i edukacyjnym.

Podsumowanie

Cieszy ogromnie fakt, że część naszych seniorów znajduje cel w pracy wolontaryjnej na rzecz społeczeństwa. Nie jest to jeszcze duży wymiar społeczny, ale cieszy również bardzo obecność seniorów w wielu organizacjach pozarządowych. Z drugiej strony, wciąż niska reprezentacja seniorów w gronie aktywistów pokazuje, że nadal istnieją bariery – mogą to być ograniczenia zdrowotne, brak dostępu do technologii cyfrowych czy niedopasowanie form działania organizacji pozarządowych do potrzeb starszych osób. Istotne jednak jest, że ta część społeczeństwa (65+) jest przedmiotem wielu programów prozdrowotnych oraz celem działania wielu stowarzyszeń i fundacji, co dowodzi, że system wsparcia pozarządowego wobec osób starszych jest w Polsce bardzo dobrze rozwinięty. Aczkolwiek analizując obecność fundacji i stowarzyszeń na mapie Polski nie da się ukryć, że w mniejszych miejscowościach oraz obszarach wiejskich – to wsparcie seniorów bywa mocno ograniczone. Pomijając tę obserwację należy uznać, że polityka senioralna stanowi jeden z bardziej istotnych elementów polityki rządowej w Polsce. Powyższe potwierdzają doniesienia, że w przyszłym roku zadebiutuje nowy, rządo-

wy program „Aktywni Seniorzy”, w ramach którego nastąpi połączenie dwóch programów Aktywni+ oraz Senior+, które uległy zakończeniu w grudniu 2025 roku.

Konflikt interesów / Conflict of interest

Brak/None

Źródło finansowania/ Financing

Grant WUM/NZJ/1/GW/N/23

Piśmiennictwo/References

1. Główny Urząd Statystyczny, GUS. Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014–2050. Warszawa 2023.
2. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Białymstoku. Sytuacja osób starszych w Polsce w 2023 r. Warszawa–Białystok: GUS; 2024.
3. Chalek J, Dolgert AJ, Frank T, Fukutaki K, Hay SI, Lozano R, Mokdad AH, Nandakumar V, Pierce M, Pletcher M, Robalik T, Steuben KM, Wunrow HY, Zlavog BS, Murray CJL. Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *Lancet*. 2020 Oct 17;396(10258):1285-1306. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30677-2.
4. Ministerstwo Zdrowia. Programy polityki zdrowotnej. <https://www.gov.pl/web/zdrowie/programy-polityki-zdrowotnej1>; dostęp 20.10.2025.
5. Główny Urząd Statystyczny. <https://stat.gov.pl/>; dostęp 20.10.2025.
6. Ranking fundacji. <https://rankingfundacji.org/>; dostęp 20.10.2025.
7. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (wraz z nowelizacjami). *Dz. U. z 2023 r. poz. 166*.
8. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny. (wraz z nowelizacjami). *Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93*.
9. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej Ustawa z dnia 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (wraz z nowelizacjami). *Dz. U. z 2024 r. poz. 1491*.
10. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (wraz z nowelizacjami). *Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104*.
11. Kancelaria Adwokacka Ciesielski & Oczachowska. Fundacja a stowarzyszenie – co lepsze i dla kogo? <https://ciesielski-oczachowska.pl/porady/fundacja-a-stowarzyszenie-co-lepsze-i-dla-kogo/>; dostęp 20.10.2025.
12. Polityka Senioralna. Seniorzy w organizacjach pozarządowych. Raport Stowarzyszenia Klon/Jawor <https://polityka-senioralna.pl/seniorzy-w-organizacjach-pozarzadowych-raport-stowarzyszenia-klon-jawor/>; dostęp 20.10.2025.
13. National Council on Aging. <https://www.ncoa.org/>; dostęp 20.10.2025.
14. Fundacja ‘Wyspy Pamięci’. <https://wyspypamieci.com.pl/>; dostęp 20.10.2025.
15. Polskie Stowarzyszenie Pomocy Osobom z Chorobą Alzheimerą. <https://alzheimer-waw.pl/>; dostęp 20.10.2025.
16. Stowarzyszenie ‘Udarowcy – liczy się wsparcie’. <https://udarowcy.com.pl/>; dostęp 20.10.2025.
17. Fundacja Udaru Mózgu. <https://www.fum.info.pl/>; dostęp 20.10.2025.
18. Stroke Alliance for Europe. <https://www.safestroke.eu/>; dostęp 20.10.2025.
19. World Stroke Organization. <https://www.world-stroke.org/>; dostęp 20.10.2025.